

جُستاری در

شعر امروز سبزوار

با رویکرد فرمالیستی

مهدی صحرایی

سرشناسه: صحرایی، مهدی، ۱۳۵۵
 عنوان و نام پدیدآور: جستاری در شعر امروز سبزوار با رویکرد فرمالیستی
 مشخصات نشر: سبزوار: ابن‌یمین، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۲۰۲ص.
 شابک: 978-964-8195-46-0: ۱۲۰۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست‌نویسی: فپیای مختصر
 یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
 شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۸۰۸۵۶۵

جستاری در شعر امروز سبزوار با رویکرد فرمالیستی

مولف: مهدی صحرایی
 نوبت چاپ: اول - بهار ۹۴
 شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
 حروف نگاری: رضا فریدنیا
 ویراستار: علی رضوانی‌راد
 طرح جلد: احسان کوشکی
 چاپ و صحافی: کامیاب
 ناشر: نشر ابن‌یمین
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۱۹۵-۴۶-۰
 قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

همراه: ۰۹۱۵۹۷۰۳۹۱۰

سبزوار - خیابان بیهق - نشر ابن‌یمین

نخستین بار، اصطلاح فرم، توسط عده‌ای از منتقدان ادبی روسیه مطرح شد. آنان همه‌ی توجه خود را متوجه شکل اثر ادبی کردند و ادبیات را گونه‌ای خاص از کاربرد زبان می‌دانستند که از درهم ریختن آگاهانه و هنرمندانه‌ی زبان کاربردی و معیار به وجود آمده باشد. هرگاه واژه‌ی فرم به کار می‌رود، واژه‌ی محتوا نیز به دنبال آن می‌آید. فرمالیست‌ها فرم را از محتوا جدا نمی‌دانستند؛ برعکس دیدگاه سنتی که فرم را وسیله‌ای برای بیان محتوا می‌دانستند و اصل را بر محتوا نهاده بودند. این دیدگاه کم‌کم در بین منتقدان سایر کشورها، جای خود را پیدا کرد و نه تنها در ادبیات که در سایر هنرها نیز رسوخ پیدا کرد.

مهم‌ترین مؤلفه‌ای که مورد توجه فرمالیست‌ها قرار گرفت، آشنایی‌زدایی بود. آشنایی‌زدایی، همان طور که از نام آن برمی‌آید، عدول آگاهانه و هنرمندانه از هنجاری‌های موجود است. فرمالیست‌ها معتقد بودند که مردم در مواجهه با اتفاقات، دچار عادت می‌شوند و ذهن و درک آن‌ها خودکار می‌شود. مثال معروف شکلوفسکی در مورد ساکنان ساحل دریا، به این موضوع اشاره دارد؛ او معتقد بود مردمی که در سواحل دریا زندگی می‌کنند دیگر صدای امواج دریا را نمی‌شنوند؛ چرا که برای آن‌ها عادی شده است.

در این پژوهش، فرم و فراهنجاری‌های زبانی در مورد شعر و به صورت خاص، در مورد شعر تعدادی از شاعران مطرح سبزوار، مورد بررسی قرار گرفته است. سبزوار به دلیل بافت فرهنگی و ادبی، از چند دهه‌ی پیش، انجمن‌های ادبی فعال و موفقی را در خود دیده و پرورده است؛ انجمن‌هایی که در کنار توجه به ادبیات سنتی و به پشتوانه‌ی آن، زبان امروز را به عنوان زبان معیار، در بین شاعران این خطه رواج داده‌اند؛ به گونه‌ای که بخش عمده‌ای از اشعار موفق شاعران سبزوار، در قالب‌های سنتی و با زبان نو (نو - سنتی) سروده شده است. در این میان فراهنجاری‌های زبانی را در سطح فراهنجاری‌های زبانی و فراهنجاری‌های دستوری، موسیقی شعر و نیز کاربرد بلاغت در آثار شاعران سبزوار، مورد بررسی قرار

داده‌ایم. در بخش فراهم‌سازی‌های زبانی به نکاتی چون زبان باستانی، زبان محاوره و نزدیک به محاوره و واژه‌سازی و ترکیب‌سازی واژه‌ها اشاره شده است.

در سطح دستوری، به فراهم‌سازی‌هایی در حوزه‌ی فعل، اسم و حروف پرداخته‌ایم و در بخش موسیقی شعر سبزووار، از دیدگاه موسیقی بیرونی و موسیقی کناری، نمونه‌هایی از گریز از هنجار را مورد بررسی قرار داده‌ایم؛ نمونه‌هایی که شامل هنرمندی‌های شاعران درءدول از هنجارهای قافیه و ردیف و وزن می‌شود. در بخشی جداگانه به بررسی قالب غزل مثنوی به عنوان یک قالب نوپا و ترکیبی پرداخته‌ایم و نمونه‌ای موفق را از سروده‌های شاعران سبزووار آورده‌ایم. اشاره‌ای مختصر نیز به شرح حال و فعالیت‌های ادبی شاعران سبزووار شده است.

گفتنی است که در این پژوهش از کتاب‌های نه نفر از شاعران امروز سبزووار استفاده شده است؛ لیکن تعداد شاعرانی که از آثارشان استفاده شده، بیش از این عدد است؛ چرا که برخی از شاعران، مجموعه‌ای مستقل از خود نداشته‌اند و شعر آن‌ها در مجموعه‌ای از اشعار شاعران سبزووار، با نام «زیر مهتاب کویر» به کوشش جواد جعفری‌نسب، گردآوری شده است؛ لذا هنگام ذکر شعر این شاعران، به نام شاعر و منبع فوق اشاره شده است.

شعر امروز سبزووار، مسیر خود را در جریان شعر معاصر کشور یافته است و شاعران جوان، به پشتوانه‌ی پیش‌کسوتان این عرصه و با مطالعه‌ی آثار ادبی روز و نیز در ارتباط گسترده‌ای که با دیگر شاعران کشور دارند، توانسته‌اند پیشرفت قابل توجهی را برای شعر این مرز و بوم به ارمغان آورند؛ اگرچه افق‌های پیش‌رو بسیار گسترده‌تر از مسافت طی شده است.

چند نکته:

۱- شیوه‌ی نگارش این پژوهش به شیوه‌ی معاصر و در حد امکان بر مبنای آیین نگارش و رسم‌الخط جدید بنا شده است؛ به عنوان نمونه کلماتی چون «پتروگرا» و «پترزبورگ» که کلمات لاتین هستند با «ت» نوشته شده‌اند نه با «ط»؛

۲- ارجاع نقل قول‌های مستقیم، در داخل دو کمان و به صورت (نام خانوادگی نویسنده، سال چاپ، شماره جلد/ شماره‌ی صفحه) و ارجاع نقل قول غیرمستقیم به شکل (ر.ک: نام خانوادگی نویسنده، سال چاپ، شماره جلد/ صفحه) آورده شده است؛

۳- نام‌های خاص به صورت پر رنگ آمده است و برای اولین بار، همراه با تاریخ تولد و در صورت فوت وی، با تاریخ فوت ذکر شده است و با نشانه‌های ه. ق. (هجری قمری)، ه. ش. (هجری شمسی) و م. (میلادی) مشخص شده است؛

۴- در بخش پی‌نوشت‌ها، شرحی از احوال شاعران به قلم خود آن‌ها به ترتیب حروف الفبایی آورده شده است. عده‌ای از شاعران نمونه‌ای از شعر خود را به همراه شرح حال خود نوشته‌اند که شعر آن‌ها ذکر شده است ولی عده‌ای انتخاب شعر را به نگارنده واگذار کرده‌اند که شعری از آثارشان انتخاب و با ذکر منبع درج شده است.

۵- کتاب حاضر، پژوهش علمی- ادبی است که به عنوان پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه حکیم سبزواری به راهنمایی استاد عزیز آقای دکتر ابوالقاسم رحیمی و مشاوره‌ی استاد ارجمند آقای دکتر حسن دلبری نگاشته شده است. بر خود لازم می‌دانم از این بزرگواران سپاسگزاری نمایم.

۶- در پایان از دوستان عزیزم علی رضوانی‌راد و جواد جعفری‌نسب (مدیر پیگیر انتشارات ابن‌یمین)، تشکر می‌کنم و امیدوارم کتاب حاضر مقبول طبع خوانندگان فرهیخته باشد.

مهدی صحرایی- زمستان ۱۳۹۳

«پرواز»

در هوای شهر ما پرواز پیدا بود و نیست
دست و بال شاعران آسمان وا بود و نیست
یک و جب جای تنفس روی هر دیوار بود
یک دریاچه زندگی در کوچه‌ی ما بود و نیست
بیکرانی از ستاره، شاخه شاخه می شکفت
آسمان - این دشت شب بوها - شکوفا بود و نیست
چشمه چشمه شعر می جوشید از خاک کویر
ریشه‌ی این خاک در اعماق دریا بود و نیست
زندگی از چشم‌هایم، خوب دیدن را گرفت
چشم‌هایی که پر از شوق تماشا بود و نیست
من کسی بودم که با خود شعر باران داشتم
در دلم رنگین کمان عشق پیدا بود و نیست

مهدی صحرایی

فصل اول: کلیات و بنیادهای نظری پژوهش.....	۱
۱-۱ در چیستی فرم.....	۲
۱-۱-۱ فرم از نظرگاه لغت و اصطلاح.....	۲
۱-۱-۲ فرم از نظرگاه فرمالیست‌ها.....	۲
۲-۱ فرم و محتوا.....	۴
۳-۱ فرمالیسم چیست؟.....	۱۰
۱-۳-۱ منتقدان قبل از فرمالیسم.....	۱۰
۱-۱-۳-۱ تأثرگرایان (Impressioistic critics).....	۱۰
۲-۱-۳-۱ ناتورالیست‌ها (Naturalists).....	۱۱
۳-۱-۳-۱ نو اومانیست‌ها (New humanists).....	۱۱
۴-۱-۳-۱ رمانتیک‌ها (Romantics).....	۱۱
۲-۳-۱ سرآغاز فرمالیسم.....	۱۳
۳-۳-۱ نظریه پردازان فرمالیسم.....	۱۵
۱-۳-۳-۱ ویکتور شک洛夫سکی.....	۱۵
۲-۳-۳-۱ رومن یاکوبسن.....	۱۷
۳-۳-۳-۱ آخن‌بام.....	۱۸
۴-۳-۱ زمینه‌های پیدایش مکتب فرمالیسم.....	۱۹
۴-۱ مؤلفه‌های مکتب فرمالیسم.....	۲۱
۱-۴-۱ فرم و آشنایی‌زدایی.....	۲۱
۲-۴-۱ فرم و ساختارگرایی.....	۲۷

- ۲۸ ۳-۴-۱ فرم و ادبیت متن
- ۳۰ ۴-۴-۱ فرم و مرگ مؤلف
- ۳۱ ۵-۱ فرمالیسم؛ دوره‌ها و گونه‌ها
- ۳۱ ۱-۵-۱ فرمالیسم روسی
- ۳۲ ۲-۵-۱ فرمالیسم آمریکایی
- ۳۳ ۶-۱ فرم در ایران
- ۳۷ فصل دوم: بررسی ویژگی‌های مهم مبتنی بر فرم در شعر امروز سبزواری
- ۳۹ ۱-۲ سطح واژگانی
- ۴۰ ۱-۱-۲ زبان فاخر در شعر امروز سبزواری
- ۴۱ ۱-۱-۱-۲ باستان‌گرایی در سطح واژگانی شعر امروز سبزواری
- ۴۳ ۲-۱-۱-۲ باستان‌گرایی در سطح دستوری شعر امروز سبزواری
- ۴۶ ۲-۱-۲ زبان محاوره در شعر امروز سبزواری
- ۴۹ ۳-۱-۲ زبان نزدیک به محاوره در شعر امروز سبزواری
- ۵۱ ۴-۱-۲ ترکیب‌سازی‌ها
- ۵۳ ۲-۲ سطح دستوری
- ۵۵ ۱-۲-۲ اضافی صفت بر اسم
- ۵۷ ۲-۲-۲ ساختن قید یا صفت بدیع با پسوندهای قیدساز
- ۵۸ ۳-۲-۲ الحاق «تر» یا «ترین» تفضیلی و عالی به غیرصفت
- ۵۸ ۴-۲-۲ فراهم‌جاری‌های حوزه‌ی فعل
- ۵۹ ۵-۲-۲ متمم واقع شدن یک عبارت
- ۶۰ ۶-۲-۲ منادا واقع شدن غیراسم
- ۶۲ ۷-۲-۲ وابسته‌های عددی

۶۲	۳-۲ سطح بلاغی
۶۴	۱-۳-۲ تلمیح
۶۵	۱-۱-۳-۲ تلمیحات دینی - مذهبی
۶۸	۲-۱-۳-۲ تلمیحات ملی
۶۹	۳-۱-۳-۲ تلمیح به ابیات گذشتگان
۶۹	۴-۱-۳-۲ تلمیح به ابیات معاصران
۷۱	۲-۳-۲ روش ایهام
۷۲	۳-۳-۲ ایهام تناسب
۷۳	۴-۳-۲ راج آرای
۷۶	۵-۳-۲ جناس
۷۹	۶-۳-۲ تشخیص
۸۴	۷-۳-۲ تکرار
۸۶	۸-۳-۲ اشتقاق و شبه اشتقاق
۹۱	۹-۳-۲ ارسال مثل
۹۴	۱۰-۳-۲ مراعات نظیر
۹۶	۱۱-۳-۲ حس آمیزی
۹۹	۱۲-۳-۲ تشبیه
۱۰۷	۱۳-۳-۲ استعاره
۱۱۴	۴-۲ موسیقی شعر امروز سبزوار
۱۱۵	۱-۴-۲ موسیقی بیرونی
۱۱۶	۱-۱-۴-۲ وزن های بلندتر از هنجار
۱۱۷	۲-۱-۴-۲ وزن های نامأنوس

- ۲-۴-۲ موسیقی کناری ۱۱۹
- ۲-۴-۲-۱ کارکرد ردیف در شعر امروز شاعران سبزوار ۱۲۰
- ۲-۴-۲-۱-۱ ردیف‌های تازه ۱۲۱
- ۲-۴-۲-۱-۱-۱ ردیف‌های تازه‌ی اسمی ۱۲۲
- ۲-۴-۲-۱-۱-۲ ردیف‌های تازه‌ی فعلی ۱۲۵
- ۲-۴-۲-۱-۳ ردیف‌های پر واژه ۱۳۱
- ۲-۴-۲-۲ کارکرد قافیه در شعر امروز سبزوار ۱۳۴
- ۲-۴-۲-۲-۱ رویکردهای نامتعارف قافیه ۱۳۵
- ۲-۴-۲-۲-۱-۱ موسیقی نارس در واژه‌های قافیه ۱۳۵
- ۲-۴-۲-۲-۱-۲ عدم رعایت قافیه‌ی خطی ۱۳۷
- ۲-۴-۲-۲-۲ رویکردهای تکنیکی در قافیه ۱۳۹
- ۲-۴-۲-۲-۲-۱ ردالفافیه ۱۳۹
- ۲-۴-۲-۲-۲-۲ جناس تام در قافیه ۱۴۱
- ۲-۴-۲-۲-۳ بسیط و مرکب در قافیه ۱۴۲
- فصل سوم: فراهنجاری در حوزه‌ی ترکیب قالب‌ها ۱۴۶
- بی‌نوشت: ۱۵۷
- ۱- علی اصغر اقتداری (حرمان) ۱۵۷
- ۲- جواد جعفری‌نسب (آینه) ۱۵۹
- ۳- عباس چشمی ۱۶۳
- ۴- سید ابوالفضل حسینی ۱۶۵
- ۵- حسن دلبری ۱۶۸
- ۶- مرتضی دولت‌آبادی (جانفزا) ۱۷۱

- ۷- حسین شنوایی (شهاب) ۱۷۴
- ۸- محمدرضا فرامرزی (ساحل) ۱۷۹
- ۹- حسن نصر (سیاوش) ۱۸۲
- منابع و مأخذ ۱۸۵

www.ketab.ir